

SU, TÜM CANLILARIN EN DOĞAL HAKKIDIR

Erhan İÇÖZ

Jeofizik Yüksek Mühendisi
sumet@sumetyerbilimleri.com

GİRİŞ

Bu çalışmada, suyun canlı yaşamındaki önemi vurgulandıktan sonra, su kullanım hakkı sorgulanmaktadır. anlıların en hayati üç ihtiyacı, hava, su ve gıdadır. Havasız yaşanamayacağı gibi uzun süre susuz yaşamak da olanaksızdır. Bu, tüm canlılar için geçerlidir. Oysa insanlar, suyu bir kaynak olarak algılamakta ve bu kaynaktan insanlar için faydalanmaya çalışmaktadır. Diğer canlıların bu sular üzerindeki hakları, çoğu kez yok sayılmakta, ya da lütf gibi sunulmaktadır. Su, kaynak olarak algılanınca, ondan kazanç olarak yararlanılması da gündeme gelmekte, bunun sonucu dev su tekelleri ortaya çıkmaktadır. Sonuçta, insanlar ve diğer canlıların suya erişimi zorlaşmaktadır. Ayrıca sadece suya erişim değil, temiz suya erişim de doğal bir haktır. Kent insanları, temiz suya erişim haklarını bile ücret ödeyerek elde edebilmektedir. Üstelik Dünya Bankası, ülkelere kredi verirken bu kritere uyma koşulunu dayatmaktadır.

Sunumumuzda, tüm bu konular ele alınarak tartışılacaktır.

SU BİR KAYNAK MIDIR

Canlıların en hayati üç ihtiyacı, hava, su ve gıdadır. Havasız yaşanamayacağı gibi uzun süre susuz yaşamak da olanaksızdır. Bu, tüm canlılar için geçerlidir. Buradan hareketle, suyun sadece insanlar için olmadığı, tüm canlıların yaşamsal gereksinimi olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Buna karşın insanoğlu suyu, sadece kendi ihtiyacı olarak görüp, onu bir “kaynak” olarak algılamaktadır (Buradaki kaynak kelimesi, coğrafyadaki kaynak terimiyle karıştırılmamalıdır. Burada kastedilen “kaynak”, yararlanılacak nesne anlamındadır). Doğadaki tüm sulara el koymakta ve onu hoyratça kullanmakta bir sakınca görmemektedir. Örnek mi: HES’ler, içme suyu barajları, şişelenerek satışa sunulan sular, bol miktarda kimyasal gübre ile birlikte yapılan sulamalar, sanayi ve madencilğe sunulan sular. Öte yanda, doğal olarak doğada bulunan sulara erişimi giderek zorlaşan diğer canlılar. İnsanların gereksinimi kadar su tüketimine karşı olunamaz ama gerektiğinden fazla su tüketimi, diğer canlıların aleyhine bir durum yaratmakta ve onların yaşam haklarının ellerinden alınmasına neden olmaktadır.

Buradan hareketle, suyun sadece insanlar için olmadığını, tüm canlıların yaşamsal gereksinimi olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Buna karşın insanoğlu suyu, sadece kendi ihtiyacı olarak görüp, onu bir “kaynak” olarak algılamaktadır.

Suların Ticari Kullanımı

Suların ticari kullanımı ile ilgili çeşitli örnekler var. Bunların bir kısmını ele alalım.

Suyu, bir “kaynak” olarak gören anlayış, Dünya Su Konseyi tarafından destekleniyor. Beşincisi İstanbul’da gerçekleştirilen Dünya Su Kongresi, suyun mutlaka ücretli olması

* Bu bildiri Jeofizik Mühendisleri Odası adına düzenlenmiştir.

gerektiğini sürekli vurgulamaktadır. Bunun sonucu, dünya su tekelleri oluşmakta, sular hızla ticarileştirilmektedir. Öyle ki suların sadece % 5 kadar ticari mal haline getirildiğinde, dünya petrol ticaretinin % 50 sine ulaşmıştır. Suyun ne denli karlı bir “meta” olduğunun ayırdına varan kapitalist tekeller, halkların aleyhine olarak sulara el koymakta ve bu nedenle büyük çatışmalar yaşanmaktadır. Gelecek savaşların su yüzünden çıkacağı öngörülerini hatırlamakta yarar var.

Şişelenmiş sular

İnsan yararına için el konulduğu söylenen sular da eşit ve adil olarak tüm insanlara sunulmamaktadır. Paralı hale getirilen sulara, dar gelirlielerin ulaşması zordur. Diğer yandan, şehir şebeke sularının kalitelerinin içme suyu standartlarının altında oluşu, sertliği gibi nedenlerle, yoğun bir kaynak suyu talebi oluşmuştur. Ancak bu talep, daha çok “oluşturulmuş bir talep” tir. Şehir şebeke suları hakkında o kadar olumsuz propagandalar yapılmaktadır ki insanlar ister istemez, içimi daha güzel olan şişelenmiş sulara yönelmektedir. Bu sular, şehir şebeke sularının 250-300 katı daha pahalıdır. Böylesine tatlı bir kazanç, yüzlerce kaynak suyu şirketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

HES'ler

Hemen her gün, bir HES uygulamasında, kuruyan dere yatağı görüntüleri basına ve TV lere yansımakta. Kullanılan sular, sonunda ovalara ve denizlere ulaşıyor kuşkusuz. Ama oraya ulaşmaya kadar neler oluyor. HES'lerin kullanacağı su, bir boru ya da tünel içerisine alınarak birkaç km çok düşük bir eğimle taşındıktan sonra, dere yatağının daha ilerideki bir bölümünde, cebri boru denilen borularla yatak seviyesine kadar düşürülüyor ve bu düşüş sırasında oluşan enerji, tribünleri döndürerek elektrik enerjisine dönüşmesi sağlanıyor. Kilometrelerce kapalı ortamda yol alan suların içerisindeki bakteriler ve çeşitli küçük canlıların yaşama şansı kalmadığından, tribünlerden geçen su, artık doğal yapısını yani toprağı besleyen, ona organizma aktaran yapısını kaybetmiş ve niteliksizleşmiştir. Bu suların artık ovaları beslemesi beklenemez.

HES'ler, hepimizin bildiği gibi, en küçük bir akarsu üzerine bile kuruluyor. Yasa gereği, suyun bir bölümü “can suyu” olarak yatakta bırakılmak zorunda. Ancak, uygulamada bunun böyle olmadığını da hepimiz biliyoruz. Hemen her gün, bir HES uygulamasında kuruyan dere yatağı görüntüleri basına ve TV lere yansımakta. Diğer yandan, can suyu verilmiş bile olsa, iyice cılızlaşan derelerimizin içerisinde, korkunç bir ekolojik bozulma yaşanacağını da anlamak için bilim insanı olmaya gerek yok sanırım.

Tarımda Kullanım

Tarımda ise çeşitli verim artırıcı kimyasalların yanı sıra, zararlı böcekleri öldürmek amacıyla kullanılan ilaçlar, sulama suyuna karışıp çok uzaklara ve denizlere taşınmaktadır. Bir kısmı ise yeraltına sızarak yer altı sularını kirletmektedir. Su tüketiminin en büyük bölümünü oluşturan tarımda su kullanımı, bu nedenle suları en çok kirleten etmen olmaktadır. Tarımın giderek endüstriyel tarıma dönüşmesi, kirlenmenin boyutlarının hızla artmasını da beraberinde getiriyor.

Maden ve Sanayide Kullanım

Maden ve sanayilerde kullanılan sular ise çoğunlukla yer altı sularından sağlanmakta, madenciler ve sanayiciler, bu sulara hiç para ödememektedir. Atık sularının ise pek çok yerde

doğaya bırakıldığını bilmeyen yok. Bunun doğru olmadığını söyleyenlere, çok sık yaşanan balık vb ölümleri yanıt verir. En son, Efemçukuru altın madeni yakınlarında, Kokar deredeki balık ölümleriyle çevrede görülen at, koyun ve keçi ölümlerinin, madenin atık sularından kaynaklandığı iddia ediliyor yöre halkı tarafından (basından).

Belediyelerin Sunduğu Şebeke Suları

Belediyelerin asli görevleri arasında olmasına karşın su, halka ücretli olarak verilmektedir. Bahanesi de hazır: suyu getirmenin bir maliyeti var ve bu maliyet kullanım oranında herkese paylaştırılmalıdır. İlk bakışta çok makul gibi görünen bu gerekçe aslında son derece çarpıktır. Bu cümleyi şöyle de okumak olası: insanlar, parası kadar suya erişsin, parası olmayan veya az olanlar su kullanmasın. Oysa, zorunlu ihtiyaç kadar olan su ücretsiz sunulduğunda, su israfının da önüne geçilmektedir. Bunun somut örneği, Dikili'de yaşanmıştır.

Büyük kentlerimizin içme suyu sorununu çözmek amacıyla, birçok akarsu üzerine barajlar, göletler kuruluyor. Bunlardan bir kısmı, bir havzadan başka havzaya taşınan sularla kentlere ulaştırılıyor. Barajın kurulduğu havzanın ekosistemi ile suyun ulaştığı havzanın ekosistemi farklıdır. Bu da ayrı bir sorun olarak akla geliyor ki henüz somut sonuçlarının görülmemiş olması, böyle bir sorunun olmadığı anlamına gelmez.

Görüldüğü gibi insanoğlu, diğer her şeyi olduğu gibi suları da alabildiğine tüketmekte, sömürmekte ve giderek ekosistemi geri dönüşsüz bir yıkıma sürüklemektedir. Ama bu sürüklemeyi tüm insanlığa mal etmek de doğru değil. Asıl sorumlular, suyu bir “kaynak” olarak bir “ticari meta” olarak görüp ondan doymak bilmeyen bir kar hırsıyla yararlanan kapitalist su tekelleri ve onların yandaşı hükümetlerdir.

Yeraltı sularının İzlenmesi

Çıkarılan yeni bir yasa ile tüm sondaj kuyularına elektrik sayacı takılması planlanmıştır. Şu sıralar yoğun biçimde kuyulara sayaç takılması gündemdedir. Tarla büyüklüğüne göre ön ödemeli olarak kontör yüklenecek olan bu sayaçlar, kontör miktarı dolduğunda, otomatik olarak kapanacak ve ek ücret ödense bile elektrik alınmasına olanak vermeyecektir. Üstelik bu sayaçların parası da çiftçiden alınacaktır (bu uygulama, 3 yıl ertelenmiş olmakla birlikte sonunda uygulanacaktır). Kuyusuna sayaç taktırmayana ise elektrik verilmeyeceği için kuyusunu kullanamayacaktır. Bununla da bitmiyor. Bu kuyuların ruhsatları yenilenmek zorundadır. Bir örnek olması açısından, İzmir DSİ 2 Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde, yaklaşık 60.000 belgeli ve 30. 000 belgesiz olmak üzere tahmini 90.000 kuyunun belgesi yenilenecektir. Uygulanmasına şubat ayında başlanılacakken 3 yıl süre ile ertelenmiştir. Bu kuyuların belgelerinin yenilenmesi, 1 ocak 2013 tarihinden itibaren arama ve kullanma belgesini 750+750=1500 TL olarak belirlenmiştir. Ayrıca, 20 + 20 TL belge onay bedeli de eklenince, çoğunluğu yoksul olan köylüye toplam 1540 TL daha mali yük yüklenecektir.

Yer altı suları, gerçekten çok hovardaca harcanmaktadır. Birkaç dönüm arazisine, birkaç litre saniye su sağlamak için sondajlar açılmakta ve sular bilinçsizce kullanılmaktadır. Diğer yandan, havzaların su bilançosunun çıkarılması için kullanılan kriterlerden birisi de o havzadaki sondajlardan yılda çekilen su miktarıdır. Kaçak kuyu sayısının anormal derecede fazla olması, havza hesaplarını alt üst etmektedir. Bunların kayda alınması, denetlenmesi doğrudur. Ancak bunun için izlenecek yöntem hakkında aynı şey söylenemez. Manisa Milletvekili Özgür Özel'e kulak verelim:

* Bu bildiri Jeofizik Mühendisleri Odası adına düzenlenmiştir.

“Yeraltı kuyularına ölçüm cihazları kurularak 200 ton kota uygulanmasının yürürlüğe girmesi ile birlikte ülke tarımına çok büyük zararlar verilecektir. Bu uygulama ile buğday eken bir çiftçi, ektiği alanın ancak % 40'ını, ayçiceği ve fasulye eken % 35'ini, şekerpancarı ve mısır eken % 30'unu, yonca eken bir çiftçi de ancak % 20'sini ekebilecek, geriye kalan alanını ise nadasa bırakmak zorunda kalacaktır. Çünkü verilecek olan dekara 200 ton su ancak bu kadar alanı sulayabilecektir”.

Haklı bir yakınma. Zaten geçimini güçlkle sürdüren çiftçimiz bir de bu yükler altına girecektir. Olasılıkla da bunun altından kalkabilmekte zorlanacak ve tarlalar birer birer daha varlıklı büyük toprak sahiplerine geçecektir. Bu uygulamanın gerekçesi, yeraltı sularını korumak ve rezerv kontrolü şeklinde açıklanıyor. Oysa, sulama yapmaktan başka çaresi olmayan köylünün, çiftçinin suyuna sayaç takmak yerine, öncelikle, suyu kullanarak kazanç sağlayan sanayici ve madencilerin kuyuları saptanıp, onlara elektrik sayacı takılmalıdır. Tarımda ise etkin kontrollü kooperatifler kurulmalı, yer altı sularının kontrollü kullanılması sağlanmalı ve yer altı ya da yer üstü suları herkese adil dağıtılmalıdır. Gereksiz ve aşırı su tüketimi bu şekilde engelleneceği gibi yeraltı suları da daha iyi korunacaktır. Geçmişte, bunun örnekleri vardır ve çok olumlu sonuçlar alınmıştır.

Kirletirken kazan temizlerken yine kazan

Yakın geçmişimizde, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İ. Melih Gökçek'in kamuoyuna taşıdığı bir tartışma ile İzmir'in içme sularındaki arsenik oranının sağlık standartlarının üzerinde olduğu ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine, hemen arıtma tesisi kurularak sulardaki arsenik arıtılmaya başlandı. Suları kirleten kaynakların neler olduğu ise hiç sorgulanmadı. Bazı kirleticiler, doğada var olan kayaçların bünyesinde bulunmaktadır. Arsenik de bunlardan birisidir. Ancak diğer kirleticilerin büyük çoğunluğu, sanayi, madencilik, tarımsal faaliyetler ile kentlerden geliyor. Arıtılması ise halkın ödediği vergilerle sağlanıyor. “Kirleten öder” mantığı ile çıkarılan yönetmelik ise “parası olanın kirletir” anlamına gelmektedir. Esas olan, kirletmemektir. Bu sağlanmalıdır. Üretim yaparken doğayı, sularımızı kirleten sanayiciler, madenciler, bu sayede kazanç sağlamaktadır. Kirlenen suları arıtan sistemleri üreterek yine sanayici kazanmış oluyor. Gediz, Ergene, Kızılırmak gibi büyük akarsularımız, Sapanca Gölü ve kirlenmiş binlerce sondaj kuyusu, bu kirlenmelere somut birer örnektir.

Sonuç olarak, sularımızı bir “kaynak” olarak gören anlayış, ondan kazanç sağlarken geriye, kirlenmiş, niteliksiz hale gelmiş sular bırakmaktadır. Bu sular, diğer canlıların yaşam haklarını elinden almakta, en azınsan yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Binlerce canlı türü yokoluşa sürüklenirken sıra korkarım insanlara da gelmektedir.